

Vývoj účetního řešení přeměn obchodních společností a družstev za posledních dvacet let[#]

Hana Vomáčková*

Úvod

V posledních dvaceti letech došlo již pětkrát k podstatným změnám v konceptech obchodně-právního i účetního pojetí přeměn obchodních společností a družstev.

Pro přeměny obchodních společností a družstev je charakteristické, že právní koncept zdůrazňuje transakce s obchodním jménem zúčastněných společností a jejich společníků do nástupnické společnosti či společností. V obchodněprávní regulaci v kontextu s přeměnami společností a družstev není nikde zmínka o podniku nebo jeho části. Souvislost lze odvozovat nepřímou prostřednictvím pojmu obchodní jmění s definicí podniku v obchodním zákoníku a po poslední novele i v zákonu o přeměnách obchodních společností a družstev. Vnímání věcné podstaty přeměn jako koupě lze vysledovat i v některých ustanoveních obchodního práva, která na tuto myšlenku naznačují spíše intuitivně. Obchodní právo však není v tomto směru důsledné, protože přeměny obchodních společností jsou po stránce věcné koupí jen v případech, v nichž společnosti zúčastněné na přeměně jsou vlastnický nezávislé. Celá řada přeměn, zejména přeměny fúzí sesterských společností nebo rozdělení rozštěpením i odštěpením se vznikem nové společnosti často nevedou ke vzniku vlastnický nezávislých nástupnických společností. Takovéto přeměny jsou jen reorganizacemi v rámci původních vlastnických struktur a aplikace konceptu koupě neodpovídá věcné podstatě přeměny.

Účetnictví chápe přeměny obchodních společností a družstev jako procesy spojování podniků, popř. procesy rozdělování podniků nebo kombinace obou, tj. rozdělení za účelem nového spojení. Spojování a rozdělování podniků je při přeměnách uskutečňováno ve formě spojování a rozdělování obchodních společností a družstev a jejich společníků. Většina typů přeměn se vyznačuje tím, že při nich alespoň jedna společnost zaniká, její podnik se svým majetkem a závazky přechází na tzv. právního nástupce. Právním nástupcem je společnost, která buď již existuje anebo nově vznikne. Nástupnická společnost převezme podnik zaniklé společnosti, jeho majetek a závazky a společníkům zaniklé společnosti vydá podíly či akcie na svém základním a tím i vlastním kapitálu.¹

Účetní koncept na obecnější úrovni např. ustanovení IFRS (IASB, 2010) předpokládá, že téměř všechny transakce s podniky probíhají na bázi koupě, tj. nabyvatel kupuje za celkovou cenu podnik nebo jeho část, přebírá jeho majetek a závazky a porovnáním celkové nabývací ceny s hodnotou čistých aktiv (v podstatě čistého obchodního majetku) uznává buď goodwill nebo okamžitý zisk (v minulosti i tzv. negativní goodwill jako korekci k převzatým čistým

[#] Článek je zpracován jako jeden z výstupů výzkumného projektu Fakulty financí a účetnictví VŠE v Praze, který je realizován v rámci institucionální podpory VŠE IP100040.

^{*} Prof. Ing. Hana Vomáčková, CSc. – profesorka; Katedra finančního účetnictví a auditingu, Fakulta financí a účetnictví, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <vomackov@vse.cz>.

¹ Podle dříve platné úpravy v ObchZ a současné úpravy v ZPOSD je součástí přeměn obchodních společností také změna právní formy obchodní společnosti. Hovoříme-li o přeměnách obchodních společností v tomto článku, pak máme na mysli přeměny ve formě fúzí, rozdělování a převodu jmění na společníka. Nezabýváme se zde přeměnou typu „změna právní formy“ nebo „přeshraniční změna sídla“.

aktivům oceněným reálnou hodnotou). Úhrada celkové nabývací ceny nabyvatelem – nástupnickou společností probíhá vydáním kapitálových nástrojů, a to společníkům zúčastněných společností. S odvoláním na IFRS (IASB, 2010) je však třeba připomenout, obecná účetní metoda koupě, popř. ve variantě metody akvizice se vztahuje pouze na transakce mezi nezávislými stranami, protože jen transakce mezi nezávislými stranami může být po věcné stránce skutečnou koupí. Z tohoto věcného pohledu některé přeměny obchodních společností jsou pouze reorganizací, jestliže nástupnická společnost má stejnou vlastnickou strukturu, takže není z věcného hlediska novým, nezávislým nabyvatelem, i když může být formálně právně novou společností. Přeměny – reorganizace nemohou být koupí a účetní řešení by nemělo vycházet z obecné účetní metody koupě.

Existuje problém rozpoznání věcné podstaty přeměn obchodních společností a družstev, a to jak v oblasti obchodního práva, tak v oblasti českého účetního práva. Mezi ustanoveními obchodního práva (zákon č. 513/1991 Sb., Obchodní zákoník [ObchZ] a zákon č. 125/2008 Sb., o přeměnách obchodní společností a družstev [ZPOSD]) a účetními normami (viz zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví [ZU] a podzákoné normy k němu [vyhláška 500]) je silná vazba.

Přístup dosud uplatňovaný v ČR vychází z nadřazenosti obchodněprávní úpravy ve vztahu k úpravě účetními předpisy. Obchodní právo je považováno na obecnější stupeň regulace a zákon o účetnictví a související předpisy jako zvláštní, specifická úroveň regulace. Tento přístup by byl vyhovující, pokud by koncepty obchodního práva a účetního práva byly věcně shodné. Věcná shoda obchodněprávního a účetního konceptu se dosahuje jen částečně (viz výše). Právě proto existuje ve světě, a to i v rámci EU, koncept, který dává přednost věcné podstatě transakcí s podniky před obchodněprávní, formální úpravou.

Je otázkou, jak obchodní právo a účetní právo mají reagovat na věcnou podstatu přeměn obchodních společností, jak dosáhnou potřebného koncepčního souladu.

Při analýze a hodnocení konceptů obchodního práva a účetního zobrazení přeměn obchodních společností a družstev je zapotřebí znát koncepty evropských norem a současně koncepty IFRS (IASB, 2010), a také poučit se z výhod a nevýhod minulého vývoje obchodních i účetních norem pro přeměny v ČR a závěry rozumně využít pro další tvorbu a interpretaci obchodněprávních a účetních norem platných v ČR.

Vývoj konceptu obchodního a účetního práva přeměn obchodních společností a družstev

Za posledních dvacet let se vyvíjel a měnil koncept obchodněprávního pojetí přeměn obchodních společností. Dnes již může rozeznat pět vývojových etap pro právní rámec přeměn obchodních společností a družstev. Znat tuto genezi je důležité pro analýzu a srovnání myšlenkových konceptů jednotlivých etap, pro porovnání kladů a nedostatků právního řešení zejména jejich důsledků pro účetní zobrazení přeměn tak, aby se co nejvíce blížilo věrnému a poctivému zobrazení. Jednotlivé vývojové etapy ukazují na vývoj pojetí podstaty přeměn, jak z hlediska obchodního práva, tak z hlediska účetnictví. Účetnictví sleduje jako cíl dosažení věrného a poctivého zobrazení, které má umožnit racionální využití účetních informací pro finanční řízení spojoovaných či rozdělovaných podniků.

První etapa

První etapa (od 1. 1. 1992 – 30. 6. 1996) se vyznačovala tím, že pro přeměny (transformace) nebyla zvláštní obchodní právní i účetní úprava (viz Vomáčková, 2002, s. 260). Základem regulace byl ObchZ, který v § 69 reguloval tzv. zrušení obchodní společnosti bez likvidace s právním nástupcem v podobě fúze nebo rozdělení nebo změny právní formy. Z jeho ustanovení vyplývalo, že alespoň jedna společnost při sloučení nebo rozdělení nebo i změně právní formy obchodní společnosti zaniká, při splynutí alespoň dvě společnosti zanikají a ke dni jejich zániku vzniká nástupnická společnost, která převezme majetek a závazky zanikající společnosti. Nástupnická společnost vydá společníkům zanikající společnosti podíly (akcie) na základním a vlastním kapitálu nástupnické společnosti. Obchodní právo neřešilo otázku oceňování majetku a závazků přecházejících na nástupnickou společnost a tím i ocenění do vlastního a základního kapitálu nástupnické společnosti. V této situaci ani účetní normy neměly zvláštní pravidla pro oceňování a přebírání majetku, závazků i vlastních kapitálů zanikajících společností v účetnictví nástupnické společnosti. V účetnictví to znamenalo, že veškerý předávaný a přebíraný majetek a závazky zanikající společnosti do společnosti nástupnické byl oceněn účetními hodnotami z účetnictví zanikající společnosti. Důležité ovšem je, že zánik bez likvidace byl již tehdy vnímán tak, že zanikající společnost musela ke dni svého zániku prokázat svou finanční situaci účetní závěrkou (řádnou nebo mimořádnou) a doložit předávaný majetek a závazky inventarizací a předávací inventurou. Podle předávací inventury, tj. inventurního soupisu nástupnická společnost ke dni svého vzniku, tj. zápisu do obchodního rejstříku sestavovala klasickým způsobem svou zahajovací rozvahu, který prokazuje výchozí finanční, ekonomickou situaci nástupnické společnosti.

Obchodní právo regulací zániku obchodní společnosti bez likvidace zdůrazňovalo právní oddělení existence zúčastněných společností a nástupnické společnosti.

V období této první etapy došlo ke značnému zvýšení cenové hladiny zboží a služeb a k inflaci. Setrvávání účetnictví na historických cenách bylo neudržitelné. To se projevovalo i v právních názorech, že zánik obchodní společnosti bez likvidace je do jisté míry analogický jako vklad podniku a tudíž, že je žádoucí, aby i obchodně právní úprava na tuto skutečnost reagovala. Rozhodným dnem byl den zápisu fúze, rozdělení nebo změny právní formy do obchodního rejstříku. I v tomto období musela být součástí návrhu na zápis do obchodního rejstříku smlouva mezi zúčastněnými společnostmi, která hlavně musela obsahovat předpokládanou hodnotu majetku, závazků a vlastního kapitálu, které budou ke dni zápisu do obchodního rejstříku přecházet na nástupnickou společnost. Období mezi tímto ujednáním a zápisem do obchodního rejstříku bylo relativně dlouhé, takže finanční situace zúčastněných společností ke dni zápisu fúze byla odlišná. Výhodou bylo, že podstatou rozdílu byl hlavně aktuální výsledek hospodaření, což bylo řešeno většinou analogicky jako u vkladu podniku, zejména pokud hodnota vlastního kapitálu za uvedené období poklesla.

Druhá etapa

Druhá etapa (1. 7. 1996 – 31. 12. 2000) je spojena s novelou obchodního zákoníku, kdy se do obecné části práva obchodních společností dostala ustanovení § 69a, §69b a §220a a dalších navazujících ustanovení, která požadovala u akciových společností a společností s ručením omezeným znalecké ocenění majetku a závazků zrušovaných společností a znalecké ověření projektu o fúzi, rozdělení, ve věci výše vkladů do základního a vlastního kapitálu nástupnické společnosti. Obchodní právo tedy požadovalo znalecké ocenění obchodního jmění, majetku a závazků, které přecházely ze zanikající společnosti a na

společnost nástupnickou s požadavkem, že ocenění musí být vhodné a odůvodněné. Obchodní právo neobsahovalo podrobnější regulaci znaleckého oceňování. Ale znalecké ocenění obchodního jmění bylo vnímáno jako určení výše čistého obchodního jmění (dnes čistého obchodního majetku), který přechází (je vkládán) do nástupnické společnosti a ovlivňuje určení výše základního kapitálu v projektu pro nástupnickou společnost. Vnímání fúzí jako určité analogie vkladu podniku bylo podpořeno i tím, že účetní normy neobsahovaly pro fúze specifické ustanovení a nabízelo se ustanovení nejnižší účetní normy Účetní osnovy a postupů účtování pro podnikatele, které upravovalo v účtové třídě 0, čl. X vznik a účtování tzv. Opravné položky k nabytému majetku. Propojení těchto dvou ustanovení ObchZ a účtové osnovy a postupů účtování – směrnice k účtu 097-Opravná položka k nabytému majetku vedlo k tomu, že vztah mezi zanikající společností při fúzi nebo rozdělení a nástupnickou společností byl pojat jako vztah analogický koupi – vkladu podniku (viz Vomáčková, 2002, s. 262). Tato v praxi uplatněná koncepce byla jistě ovlivněna právě překotným zvýšením cenové hladiny a značným zvýšením míry inflace. Byla však často uplatňována paušálně na všechny případy zrušení a zániku obchodní společnosti bez likvidace s právním nástupcem, a to bez hlubší věcné analýzy. Byla uplatňována i na změnu právní formy obchodní společnosti, která z právního hlediska byla brána také jako zánik obchodní společnost v určité právní formě a vznik zcela nové společnosti v jiné právní formě. Vůbec se opomíjela skutečnost, že při změně právní formy nedochází k faktické koupi, že nástupnická společnost má zcela stejné vlastníky a tudíž, že k žádné „koupi“ nedochází a tím, že není důvod k přeceňování majetku a závazků – čistého obchodního majetku „přecházejícího“ do tehdy nově vzniklé nástupnické společnosti. Používaný účetní postup byl ve své podstatě nesprávný, protože rozdíl mezi majetkem a závazky, tj. hodnotou vlastního kapitálu definovaný se smlouvě o fúzi, rozdělení nebo změně právní formy a skutečnou hodnotou k rozhodnému dni, kterým byl den zápisu do obchodního rejstříku byl po věcné stránce hospodářským výsledkem, ale často byl vykázán jako Opravná položka k nabytému majetku a byl v následujících 15 letech znovu lineárně odpisován do nákladů nebo výnosů.

Třetí etapa

Třetí etapa (od 1. 1. 2001 do 31. 12. 2001 a dále od 1. 1. 2002 do 1. 7. 2008) byla ovlivněna novelou obchodního zákoníku (zákon č. 370/2001 s účinností od 1. 1. 2001). Obchodní právo oddělilo přeměny obchodní společností od vkladu podniku. Změna do 31. 12. 2001 vznikla tím, že možnosti nového oceňování, které vyplývaly z obchodněprávní úpravy, nebyly ještě akceptovány zákonem o účetnictví. Teprve ke konci roku 2001 s účinností od 1. 1. 2002 připustila novela zákona o účetnictví promítnutí přecenění podle novely obchodního zákoníku i do účetnictví, a to především novelou oceňovacích paragrafů, zejména § 24 a § 27 ZU (viz Vomáčková, 2005, s. 344-351). Třetí etapu lze s ohledem na reálné ekonomické podmínky považovat za pozitivní. ObchZ potvrdil při přeměnách nové ocenění obchodního jmění. S ročním zpožděním připustil i ZU promítnutí přecenění obchodního jmění – čistých aktiv i do účetnictví. ZU připustil v této souvislosti ocenění reálnou hodnotou. Byly vytvořeny podmínky, aby i účetnictví reagovalo na reálné změny cenové úrovně a zprostředkovaně kupní síly peněžní jednotky. Nedostatkem bylo, že ObchZ blíže nespecifikoval podstatu ocenění, tj. zda ocenění obchodního jmění jako celku nebo jen či také nové ocenění obchodního jmění položku po položce majetku i závazků. ZU o účetnictví novelou § 24 připouštěl nové ocenění celku, tj. fakticky obchodního jmění – čistých aktiv jako ocenění podniku a současně připouštěl u jednotlivých položek majetku a závazků ponechání původních účetních cen nebo umožňoval variantu přecenění jednotlivých položek majetku, ale bez přecenění závazků. V § 27 odst. 3 předpokládal přecenění majetku i závazků na reálnou hodnotu. Formulace novelizovaných § 24 a § 27 nebyla dostatečně sladěna a

mohla být i interpretována tak, že se přecenění podle uvedených paragrafů vylučují nebo, že jsou možné dva přístupy k přecenění při přeměnách.

Podle § 27 odst. 3 se přecenění vztahovalo k jednotlivým položkám majetku a závazků, které přecházely ze zanikající společnosti na společnost nástupnickou, takže nabývací cena čistého obchodního majetku mohla být shodná se sumou přeceněných aktiv snížených o sumu přeceněných závazků a tudíž nebyl pro nástupnickou společnost nově uznáván goodwill.

Podle § 24 odst. 3, písm. a) se předpokládalo, že nabývací cena, celková cena bude dohodnuta, tj. bude známa a k ní budou přiřazována:

(1) buď nepřeceněná aktiva snižená o hodnotu nepřeceněných závazků a zjištěný rozdíl bude v účetnictví uznáván jako tzv. oceňovací rozdíl k nabytému majetku (kladný nebo záporný-viz vyhláška 500, § 7 odst. 10),

(2) nebo že k prokazatelné nabývací ceně bude uznán rozdíl z přeceněných převzatých aktiv snížených o nepřeceněné závazky. Rozdíl mezi nabývací cenou a převzatými čistými aktivy byl uznán jako goodwill (nebo negativní goodwill – viz vyhláška 500, § 6, odst. 3, písm. d).

Pozitivní bylo i to, že připuštěním přecenění dle obchodního práva i dle účetních předpisů došlo v podstatě k akceptování obecné účetní metody koupě, i když to nebylo výslovně konstatováno.

Nedostatkem obchodního práva zůstalo, že dostačujícím předpokladem pro přecenění byl formálně právní vznik nových právních subjektů, jakožto „kupujících“. Nebyla přijata věcná podstata v tom smyslu, že při koupi musí být zúčastněné strany nezávislé. Nebyly odlišeny případy, kdy při přeměnách dochází ke skutečné koupi čistých aktiv podniku a kdy se jedná o reorganizaci, při které po věcné stránce k žádné „koupi“ nemůže docházet. Bohužel tento nedostatek existuje až do současnosti.

Jinak přínosem novely obchodního zákoníku bylo, že umožnil upřednostnění věcné podstaty fúzí jakožto spojení nejen společností, ale v podstatě i jejich podniků, aniž to ale výslovně uváděl. Tím, že uznal jako rozhodný den dohodnutý den na počátku celého procesu přípravy a realizace přeměny (s výjimkou změny právní formy), tj. v okamžiku, kdy zúčastněné společnosti mají k dispozici relativně objektivní finanční informace, na jejichž základě může být uzavřena poměrně spravedlivá smlouva o fúzi či jiné přeměně. Oddělil tedy rozhodný den ode dne právní účinnosti zápisem do obchodního rejstříku. Umožňoval tím, aby byly prováděny kroky, které zabrání zneužití přeměn k nespravedlivému rozdělení moci mezi společníky zúčastněných společností v nástupnické společnosti. Přínosem novely obchodní úpravy bylo i zdůraznění významu účetních závěrek, na jejichž bázi se účetní řešení realizuje, tj. tzv. konečné účetní závěrky ke dni, který předchází rozhodný den a zahajovací rozvahy nástupnické společnosti k rozhodnému dni.

Další vývoj ZU a navazujících předpisů, tj. vyhlášky a účetních standardů vytvořil podmínky, aby transakce zúčastněných společností od rozhodného dne do dne zápisu byly průkazně zdokumentovány a mohly být ke dni zápisu do obchodního rejstříku promítnuty do účetnictví nástupnické společnosti od rozhodného dne. Nedostatkem účetních předpisů bylo, že přecenění umožněné jak obchodním právem, tak účetním právem bylo přiřazeno prováděcími účetními předpisy do konečné účetní závěrky. Bylo to spojeno s absencí konceptu obecné účetní metody koupě v českých předpisech pro spojování podniků, protože

nové ocenění obchodního jmění, podniku, čistých aktiv není primární pro prodávajícího, ale pro nabyvatele. Nezávislý nabyvatel tím, že je ochoten koupit a dohodnutou cenu skutečně uhradit, objektivizuje novou úroveň ocenění. Nové ocenění ale bylo vnímáno z pohledu „prodávajícího“ – zrušované společnosti. V případě, že fúze nebo rozdělení nabylo právní účinnosti, byly transakce realizované a účtované původními společnostmi převedeny nejpozději k rozhodnému dni do běžného účetnictví nástupnické společnosti od rozhodného dne, pokud předběžně účtování neprobíhalo současně i v budoucí nástupnické společnosti.

Převod účetních případů původních společností od rozhodného dne do dne zániku nebyl speciálně upraven a mohl probíhat tak, že u zanikající společnosti zaúčtované účetní případy byly současně nebo zpětně zaúčtovány po otevření účetních knih nástupnické společnosti. U zanikajících společností zůstaly účetní případy zaúčtované, ke dni svého zániku původní společnost uzavřela účetní knihy, nesestavovala již oficiální účetní závěrku. Dalo se tedy z původního ukončeného účetnictví získávat informace o finanční situaci těchto společností k datu zániku. Možný byl i postup, kterým zanikající společnost ke dni svého zániku odúčtovala všechny své účetní případy nastalé od rozhodného dne do dne zániku. Čili účetně to vypadalo obdobně jako při ukončení likvidace s plně rozděleným likvidačním zůstatkem. Tento účetní postup byl v určitém rozporu s názorem, že se jedná o zánik společnosti bez likvidace s právním nástupcem.

V roce 2006 došlo ještě k dalšímu rozšíření transakcí přeměn o rozdělení odštěpením. Rozšíření obsahu přeměn obchodních společností a družstev přispělo k usnadnění transakcí s podniky nebo jejich částmi, což bylo pozitivní, ale nedospělo k oddělení transakcí typu „koupě“ od transakcí pouhých reorganizací. Obchodní právo stanovilo stejný koncept jak pro transakce mezi nezávislými společnostmi a tím i jejich podniky, tak pro formálně právně stejné transakce mezi společnostmi propojenými. Tento typ transakcí z věcného hlediska není objektivní koupí. Je otázka, zda závislost zúčastněných stran lze jednoznačně nahradit posudkem nezávislého znalce, tak jak k problému přistupuje již od roku 1992 Obchodní zákoník, tak od roku 2008 i zákon o přeměnách obchodních společností. Otázky možných obecných účetních metod i pro přeměny se objevily jako problém aplikace světových přístupů na české účetnictví fúzí (viz Pelák, 2006, část třetí).

Čtvrtá etapa

Čtvrtá vývojová etapa přeměn (od 1. 7. 2008 do 31. 12. 2012) byla spojena s realizací „přestavby“ právního systému v ČR, což vedlo k vydělení obchodněprávní úpravy přeměn obchodních společností a družstev do samostatného zákona.

Obchodněprávní úprava přeměn obchodních společností a družstev v roce 2008 byla naplněním Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/56/ES ze dne 26. října 2005 o přeshraničních fúzích kapitálových společností a směrnic souvisejících. Vstoupila v platnost počínaje dnem 1. 7. 2008, a to na základě zákona č. 125/2008 Sb., o přeměnách obchodních společností a družstev (dále ZPOSD) a úpravy navazujících zákonů v zákonu č. 126/2008 Sb. Tyto nové zákony vystřídaly až do 30. 6. 2008 platnou obchodněprávní úpravu dosud zahrnutou v ObchZ.

Mezi oběma právními úpravami v původním ObchZ a nově v ZPOSD nebyl koncepční rozdíl. I nadále byly přeměny chápány jako transakce mezi společníky zúčastněných společností, při nichž s výjimkou změny právní formy obchodní společnosti dochází k dohodě o poměru podílů, akcií, které společníci zúčastněných společností získávají v nástupnické společnosti po uskutečnění transakce, při níž majetek a závazky jedné nebo více zanikajících

společností přecházejí na společnost nástupnickou, nebo při níž se část majetku a závazků z jedné společnosti odštěpuje a přechází do společnosti nástupnické, popř. společností nástupnických. Věcnou, ekonomickou podstatou těchto transakcí není jen převod nějakého souboru majetku a závazků, ale v podstatě převod podniku nebo jeho části. Tato věcná podstata však nebyla a není v žádné z uvedených právních norem výslovně uváděna.

Právní úprava v ZPOSD byla spíše přehledněji uspořádána a rozváděla některá ustanovení do větších podrobností, např. otázky znalců, kteří mají povinnosti ocenit majetek a závazky některých zúčastněných společností a stanovit hodnotu čistého obchodního majetku, jenž z jedné zúčastněné společnosti přechází na společnost nástupnickou.

„Zákon č. 125/2008 Sb., o přeměnách obchodní společností a družstev byl nově uspořádán do sedmi částí:

- **První část** zahrnuje v § 1 – § 59 obecná ustanovení, která se v zásadě dotýkají všech přeměn, zejména fúzí, převodu jmění a rozdělení obchodních společností i družstev.
- **Druhá část** zahrnuje § 60 – § 242 a reguluje fúze vnitrostátní a tzv. přeshraniční. Za přeshraniční fúze jsou považovány fúze mezi společnostmi, které se řídí právem různých členských států evropské unie. V rámci vnitrostátních fúzí zákon upravuje specifika fúzí pro základní právní formy obchodních společností, tj. pro v. o. s., k. s., s. r. o., a. s. a pro družstvo.
- **Třetí část** začínající od § 243 až po § 336 se zaměřuje na rozdělování obchodních společností a družstev ve vnitrostátních transakcích a v rámci toho opět podle jednotlivých právních forem.
- **Čtvrtá část** od § 337 až po § 359 reguluje transakce převodu jmění na společníka, opět v rozčlenění podle jednotlivých právních forem.
- **Pátá část** zahrnuje § 360 – § 384 a stanoví pravidla pro změnu právní formy obchodních společností a družstev.
- **Část šestá a sedmá** upravují v § 385 – § 389 ustanovení přechodná a ustanovení závěrečná.“ (viz Vomáčková, 2009, s. 357).

Nově byla zařazena úprava pro přeshraniční fúze, které jsou nástrojem vzniku evropské společnosti nebo evropské družstevní společnosti (viz zákon č. 627/2004 Sb., o evropské společnosti v platném znění a zákona č. 307/2006 Sb., o evropské družstevní společnosti v platném znění), popř. klasické akciové společnosti. Pro přeshraniční fúze platilo, že zúčastněné společnosti podléhají právní úpravě podle své národní obchodněprávní, účetní i daňové regulace. Nástupnická společnost po fúzi podléhala regulaci podle obchodního, účetního i daňového práva členské země, v níž měla fúzí své sídlo.

Pro vnitrostátní přeměny tedy v podstatě platila stejná ustanovení obchodní, účetní i daňová jako v předešlé etapě. Z účetního hlediska byly problémy v souvislosti s použitím hodnot, které vznikly přeceněním obchodního jmění, potažmo podniku zanikající společnosti a promítaly se v konečné účetní závěrce do rozvahové položky vlastního kapitálu Oceňovací rozdíl z přecenění při přeměnách. Vzhledem k tomu, že s výjimkou roku 2010 a 2011 nebylo zvláštní ustanovení k nakládání s tímto fondem, byla (zejména právníky) aplikována interpretace, že do zahajovací rozvahy může být hodnota Oceňovacího rozdílu z přecenění při přeměnách libovolně podle rozhodnutí projektu přeměny převedena do jakékoli jiné položky vlastního kapitálu. Převažovala varianta převedení tohoto fondu do zisku minulých let. Tato varianta byla velmi nebezpečná z hlediska „tunelování“ podnikové podstaty nástupnické společnosti, a to rozdělováním tohoto nerealizovaného zisku na dividendy. Proto v závěru roku 2009, resp. spíše na počátku roku 2010 došlo ve vyhlášce k úpravám, které požadovaly i

v případě přerozdělení fondu – oceňovacího rozdílu z přecenění při přeměnách evidování jeho původní hodnoty a nedoporučovaly použití tohoto zhodnocení z titulu přecenění do zisku z minulých let. Předpokládalo se použití např. na zvýšení hodnoty základního kapitálu pro nástupnickou společnost, pro posílení emisního ážia či ostatních kapitálových fondů.

Z celkového přehledu obchodněprávní úpravy přeměn obchodní společností a družstev vyplývalo, že těžištěm finančních informací z časového hlediska je rozhodný den a den, který mu předchází. K těmto okamžikům musely být pro zúčastněné účetní jednotky k dispozici relevantní a nezávislími znalci ověřené finanční informace, na jejichž základě je možné, aby se zúčastněné společnosti, jejich orgány dohadovaly a posléze dospěly k projektu přeměny, v podstatě ke smlouvě o přeměně. Obsahem projektu přeměny je proto kromě stanovení rozhodného dne:

- informace o návrhu rozdělení moci v nástupnické společnosti (poměr výměny akcií, podílů, popř. výše vypořádání),
- informace o výši a struktuře vlastního kapitálu nástupnické společnosti přecházející ze společnosti zanikající, popř. společnosti, z nichž se část odštěpuje,
- informace o velikosti a struktuře aktiv a závazků, včetně způsobu jejich ocenění, které nástupnická společnost přebírá ze společnosti předcházející,
- informace o podmíněných aktivech a závazcích,
- informace o očekávaných majetkových přínosech a rizicích možných hodnotových ztrát (újem),
- informace o očekávaném budoucím vývoji oboru podnikání a předpokladu trvání spojeného, rozděleného nebo reorganizovaného podniku v budoucnosti.

Východiskem projektu byly zejména věrohodné a ověřené účetní informace z tzv. konečných účetních závěrek zúčastněných společností a výsledky finančních a oceňovacích analýz a analýz očekávaného budoucího vývoje.

Významnou složkou byly při přípravě a realizaci projektu přeměny nejen obchodněprávní normy, ale zejména účetní řešení na bázi platných účetních norem a všeobecně uznávaných účetních zásad a předpokladů.

Z metodického účetního hlediska jde především o určení výchozích finančních informací, z nichž se stanoví startovací úroveň nástupnické či nástupnických společností.

V podstatě jde o metodu:²

a) konsolidace

$$\begin{array}{ll} \text{KUZ1} + \text{KUZ2} + \dots \text{KUZn} & = \text{zahajovací rozvaha} \\ \text{zúčastněných společností} & \text{nástupnické společnosti} \end{array}$$

b) dekonsolidace

$$\begin{array}{ll} \text{KUZ rozdělované společnosti} & \rightarrow \text{ZR1.. ZRn} \\ \text{s vyznačením částí} & \text{nástupnických společností} \end{array}$$

c) kombinace dekonsolidace s následnou konsolidací.

---

² KUZ = konsolidovaná účetní závěrka, ZR = zahajovací rozvaha.

U přeshraničních fúzí byly národní aplikace evropské směrnice dosti odlišné, zejména z hlediska tzv. rozhodného dne fúze. Mnohé členské státy ponechaly rozhodný den pro přeshraniční fúze až na den nabytí právní účinnosti, tj. obvykle registrace v příslušném národním rejstříku. Formálně právě tyto rozdíly bránily realizacím přeshraničních fúzí. Rozpor mezi právním konceptem fúzí a věcným, finančním konceptem, který je v podstatě v obecné účetní metodě koupě se z mezinárodního hlediska v rámci EU zdál nepřekonatelný.

Pátá etapa

Etapa pátá od 1. 1. 2012 je dána novelou zákona č. 125/2008 Sb., o přeměnách obchodních společností a družstev ve znění zákon ač. 355/2011 Sb., resp. zákona č. 66/2012 Sb., o přeměnách obchodních společností a družstev v plném znění.

Základní obsahová struktura zákona byla zachována. Došlo k rozšíření přeshraničních transakcí, tj. mohou být realizovány nejen přeshraniční fúze, ale i rozdělení, převod jmění a přeshraniční přesídlení. V první obecné části je zařazena samostatná hlava XIV Přeshraniční přeměny, která v paragrafech 59a – 59zb postihuje obecné znaky přeshraničních transakcí v duchu, který byl až dosud používán pro přeshraniční přeměny.

I další části zákona zůstávají v dosavadní struktuře. U přeměny rozdělení, při němž původní společnost zaniká, byl stanoven samostatný souhrnný název: **rozdělení rozštěpením**. Takže rozdělení podle nové terminologie má dvě základní varianty, **tj. rozdělení rozštěpením a rozdělení odštěpením. Podstata transakcí zůstává zachována.**

Kromě rozšíření typů přeshraničních přeměn jsou rozhodující změny v základních ustanoveních ZPOSD, která se týkají:

- rozhodného dne,
- konečných účetních závěrek,
- zahajovacích rozvah,
- přeceňování obchodního jmění zúčastněných společností pro nástupnickou společnost,
- sestavení projektu přeměny, zejména u fúzí, rozdělení a převodu jmění.

Kardinální změnou jsou změny ustanovení o rozhodném dni, které byly zdůvodněny zvýšením konkurenceschopnosti českých obchodních společností a družstev při přeshraničních přeměnách.

Podle novely ZPOSD je sice v podstatě rozhodný den definován v § 10 stejně jako dosud, tj. že:

- Rozhodný den fúze, rozdělení a převodu jmění na společníka je den, od něhož se jednání zanikajících společností považuje z účetního hlediska za jednání na účet nástupnické či nástupnických společností.(viz § 10 odst. 1). Slovo účetně je třeba vnímat tak, že hospodaří na účet nástupnické společnosti, protože účetnictví poskytuje informace o finanční situaci odpovídající ekonomické a účetní jednotky – podniku.
- Dále zůstává stanoveno, že „rozhodný den nemůže předcházet o více než 12 měsíců den, k němuž bude podán návrh na zápis přeměny do obchodního rejstříku“, ale je doplněno, že „**jako rozhodný den může být stanoven nejpozději den zápisu fúze, rozdělení nebo převodu jmění na společníka do obchodního rejstříku**“ (viz § 10 odst. 3).

- Nově se do § 10 dostal odst. 2, který říká, že: „Při rozdělení odštěpením nastávají účinky uvedené v odstavci 1 jen ve vztahu k těm jednáním, která se týkají **majetku nebo závazků**, jež mají podle projektu přejít na nástupnickou společnost nebo družstvo“.

Nejprve ke změnám v odstavci 3 § 10. Vyplývá z nich, že rozhodný den může být tak jako dosud věcně logicky před nebo ke dni sestavení projektu. Informace v projektu pak budou vycházet z konečných účetních závěrek zúčastněných společností, tj. z prokázaných, ověřených finančních informací, které jsou zárukou, že finanční ujednání v projektu přeměny budou vycházet z objektivních informací a ujednání o výši a struktuře vlastního kapitálu, jenž přechází do nástupnické společnosti. Použití těchto ověřených informací je základním předpokladem ke spravedlivému, vhodnému a odůvodněnému poměru výměny podílů společníků ze zanikající společnosti za podíly na základním a vlastním kapitálu nástupnické společnosti.

Je ale možné, aby rozhodný den byl stanoven k datu, které bude následovat po sestavení projektu, popř. po jeho zveřejnění, schválení projektu valnou hromadou, popř. až k datu zápisu projektu fúze, rozdělení, nebo převodu jmění na společníka do obchodního rejstříku. Tzn., že finanční informace a z nich plynoucí podíly společníků v nástupnické společnosti uvedené ve schváleném projektu, popř. zapsané do obchodního rejstříku nemusí odpovídat finančním informacím a z nich plynoucím nároků na poměr výměny, které mají být objektivní k datu rozhodného dne. Takovéto situace musí být v projektu – smlouvě o přeměně odpovídajícím způsobem ošetřeny, aby byl zabezpečen obecný požadavek, že poměr výměny podílů při přeměně má být vhodný, odůvodněný, resp. spravedlivý. V tomto kontextu vzniká otázka, zda se novou úpravou rozhodného dne neposkytuje prostor pro manipulaci právní, účetní, finanční, mocenskou ve prospěch určité skupiny společníků a v neprospěch jiné skupiny společníků.

Představíme-li si časový rozsah možného určení rozhodného dne fúze, rozdělení nebo převodu jmění, tak se může pohybovat v intervalu 12 měsíců před podáním návrhu na zápis do obchodního rejstříku, popř. může být vázán až na zápis v obchodním rejstříku. Tzn., že se může jednat o časový úsek 12 a více měsíců, popř. úsek 0 dnů. Ve všech případech by rozhodnému dni měl být doložen majetek a závazky, které přecházejí do nástupnické společnosti, výše a struktura vlastního kapitálu, zejména výše základního kapitálu, popř. ještě emisního ázia, k němuž se váží podíly společníků v nástupnické společnosti. To, co je uvedeno v projektu by mělo být fixováno zápisem do obchodního rejstříku. V případě, že rozhodný den bude následovat po sestavení, zveřejnění, schválení projektu valnou hromadou či bude shodný se dnem zápisu do obchodního rejstříku, nebudou informace v projektu souhlasit s objektivními, reálními informacemi k rozhodnému dni. Nebude zde fungovat konečná účetní závěrka zúčastněných společností jako východisko pro kvantifikace finančních informací zahajovací rozvahy a projektu. Musí zde být předběžné řešení v podobě informací z poslední řádné nebo mimořádné účetní závěrky, která je v českých účetních předpisech dále specifikována jako **závěrka k rozvahovému dni pro ocenění** (viz § 54, odst. 2 a 3 vyhlášky 500). Ale i toto předběžné řešení v obecné rovně obsahuje řešení obsažené ve vztahu mezi konečnou účetní závěrkou a zahajovací rozvahou. Tzn., že poslední řádná nebo mimořádná účetní závěrka, popř. účetní závěrka k rozvahovému dni pro ocenění bude představovat jakousi předběžnou „konečnou účetní závěrku“ a navržená čísla do projektu jako jakousi část „předběžné zahajovací rozvahy“. Následné řešení podle účetních předpisů je tak velmi komplikováno, umožňuje řadu variant, při jejichž realizaci může docházet k chybám, popř. i vědomému zneužití.

Za zamyšlení stojí i nový odstavec 2 § 10 novely zákona o přeměnách. Ten v podstatě říká, že při odštěpení může dojít k odštěpení majetku **nebo** závazků. Doslovná realizace může dojít k extrému, že z existující společnosti bude odštěpena jakákoli skupina či jednotlivá položka majetku, nebo položka majetku a závazků, ale také jen jakákoli skupina či položka závazků. Rozdělení společnosti nebo družstva ať rozštěpením nebo odštěpením má být oddělením části podniku, která je schopna samostatné existence v nové společnosti. Čili má jít o věcné odštěpení takového majetku a závazků, které představují obchodní jmění části podniku. Použije-li se interpretace vyplývající z výslovné výše uvedené formulace, že může jít o jakoukoli položku majetku nebo dokonce jen jakoukoli položku závazků, tak je prostor pro zneužití přeměny odštěpením pro případy, kde by mělo jít o prodej majetku nebo o postoupení závazků. Vytváří se prostor pro zcela jiné daňové řešení!

Co se týče „konečné účetní závěrky“ je v § 11 definována jako řádná nebo mimořádná účetní závěrka sestavená ke dni, který předchází rozhodný den fúze, rozdělení nebo převodu jmění. (viz § 11 odst. 1). V odstavci 3 téhož paragrafu je stanoveno, že **zahajovací rozvaha** je sestavena k rozhodnému dni přeměny. V podstatě zde nedochází ke změnám. Konečné účetní závěrky i zahajovací rozvaha nástupnické společnosti jsou vázány k datu rozhodného dne. Až potud není žádná změna. Otázkou je ale vazba těchto důležitých účetních – finančních informací na finanční hodnoty a podíly společníků upravené v projektu fúze, rozdělení nebo převodu jmění, jestliže rozhodný dne následuje až po sestavení, popř. i po schválení, zveřejnění, popř. až ke dni zápisu do obchodního rejstříku. Hodnoty v projektu a hodnoty předepsané konečné účetní závěrky a zahajovací rozvahy mohou být odlišné. Může vznikat pochybnost, zda to, co bylo dohodnuto v projektu, odpovídá skutečnosti a splňuje požadavek na vhodný a odůvodněný poměr výměny podílů. Pokud bychom vzali jen „odůvodněný“, pak jistě formálně můžeme zdůvodnit cokoliv. Je otázka, zda toto je cílem?

Zůstává požadavek, který odpovídá normálním účetním zvyklostem většinou akceptovaným účetními předpisy, že k zahajovací rozvaze musí být připojen komentář, z něhož bude patrné, jak informace z konečné či konečných účetních závěrek byly transformovány do zahajovací rozvahy. Je nutné, aby informace komentáře, alespoň základní obsah byl sjednocen účetními předpisy. Komentář musí odpovídat věcné logice procesu přeměny, tj. buď spojení – konsolidace nebo rozdělení – dekonsolidace. Je třeba však připomenout, že obecně a v duchu všeobecných účetních zásad a předpokladů není komentář k zahajovací rozvaze účtováním jednotlivými účetními případy.

Zahajovací rozvaha nástupnické společnosti je doložena soupisem položek majetku, závazků a vlastního kapitálu, které k rozhodnému dni přecházejí nástupnické společnosti. Jestliže rozhodný den předchází den nabytí právní účinnosti, je nezbytné oddělit informace, které musí být v zahajovací rozvaze a doloženy ověřenými stavy položek aktiv, závazků a vlastního kapitálu, ověřeným případným přeceněním, ověřenými úpravami typu eliminace vzájemných pohledávek a závazků, vzájemných majetkových účastí a vlastním kapitálem zúčastněných společností od informací běžného účtování při hospodaření zúčastněných společností na účet nástupnické od rozhodného dne do dne zániku zúčastněných společností.

Projekt přeměny, zejména projekt fúze, rozdělení, převodu jmění na společníka je definován obecně v § 14, § 15, § 15a – c zákona o přeměnách. Jednoznačně je potvrzeno původní vymezení ze zákona č. 125/2008 Sb., tj. „Přeměna společnosti nebo družstva se provádí podle písemného projektu přeměny.“ Důležité je, že „Projekt přeměny vyhotoví osoby zúčastněné na přeměně“, „dnem vyhotovení projektu je den, kdy projekt splňuje všechny náležitosti právního úkolu vyžadované“ zákonem. Důležité je, že projekt musí obsahovat zákonem požadované náležitosti, projekt musí být schválen, zveřejněn a realizován

ve schváleném a zveřejněném znění (viz § 15 odst. 3). Důležité je, že schválení projektu má většinou formu notářského zápisu s výjimkami uvedenými v odst. 4 § 15, tj. v případě jeho schválení všemi společníky, dále projekt přeměny veřejné obchodní společnosti nebo komanditní společnosti.

Zcela nové ustanovení obsahuje § 15c, který připouští, že v době od zveřejnění projektu přeměny do doby zápisu do obchodního rejstříku dojde ke změně společníků zúčastněných společností. Tato skutečnost se nepovažuje za změnu projektu. Je ale nutné, aby informace o změně společníka dostali všichni společníci před valnou hromadou, která bude projekt schvalovat nebo alespoň před zápisem do obchodního rejstříku. Předpokládá se (viz odst. 4 § 15c), že změna společníka mění projekt přeměny tak, že za dosavadního společníka nastupuje nový společník. Projekt přeměny musí být doplněn o informaci ve změnách společníků.

Konkrétní podrobnější obsah projektů je uveden v dalších částech zákona. Např. projekt pro fúze je definován v § 70 ZPOSD. Obsah projektu pro akciové společnosti je především v § 100. V § 119 jsou pak vyjmenovány informace o projektu fúze, které musí být k dispozici 1 měsíc přede dnem konání valné hromady, která bude schvalovat projekt fúze. Kromě projektu musí být k dispozici účetní závěrky zúčastněných společností za poslední tři účetní období, konečné účetní závěrky a zahajovací rozvaha, pokud rozhodný dne předchází vyhotovení projektu, popř. mezitímní účetní závěrka, společná zpráva o fúzi všech zúčastněných společností, znalecká zpráva o fúzi a posudek znalce pro ocenění jmění, pokud s ocenění jmění požaduje. Je tedy evidentní, že v případě, že rozhodný den následuje po dni vyhotovení projektu, nejsou přiloženy konečné účetní závěrky a zahajovací rozvaha. Nicméně je logické, že musí být přiloženy řádné či mimořádné účetní závěrky k rozvahovému dni pro ocenění, a jakási „předběžná zahajovací rozvaha“. Tato věcná logika však není v obchodněprávní úpravě uvedena. Takže je otázka, jaké tato skutečnost může mít důsledky! Může vést k interpretaci, že projekt přeměny, pokud rozhodný den následuje po jeho vyhotovení, jakoby nemusel být doložen žádnou průkaznou a ověřenou informací o finanční situaci zúčastněných společností a z toho, že nemusí být doložen ani výchozí a v projektu dohodnutý stav finanční situace a podíly společníků nástupnické společnosti.

Můžeme tedy konstatovat, že obchodní právo novelou ZPOSD zůstalo na obecné úrovni transakcí s obchodními společnostmi bez odlišení věcné podstaty, takže nejsou speciálně vnímány přeměny „koupě“ a přeměny reorganizace. Přímé propojení mezi obchodní společnostmi, jejím obchodním jménem a podnikem v ekonomickém smyslu slova v právní regulaci opět není.

Na uvedené změny reagovaly účetní normy, a to rozšířením účetních metod pro přeměny.

Pokud bychom očekávali, že v rámci těchto metod bude jako základní metoda pro přeměny uznána obecná účetní metoda koupě, tak bychom se velmi mýlili. Mezi novými účetními metodami jsou vyjmenovány: metoda přeměny, metoda zahajovací rozvahy, metoda úprav při přeshraniční přeměně, vkladu nebo prodeji podniku (viz § 4, odst. 8, písm. v) ZU.

Vyhláška 500 v § 1 odst. 1 vypočítává:

- metodu oceňování při přeměně společnosti podle ZPOSD včetně úprav prováděných v rámci přeměn ke dni zápisu do obchodního rejstříku s účinky od rozhodného dne,
- metodu sestavení zahajovací rozvahy při přeměně,
- metodu úpravy při přeshraniční přeměně nebo převodu podniku,

- metodu při nabytí více než jedné složky majetku převodem či přechodem včetně oceňování podle § 24 odst. 3, písm. a) bodu 1,
- metodu oceňování majetku a závazků při přeměně včetně okamžiku účtování o ocenění reálnou hodnotou.

Uvedené metody v zásadě vycházejí z konceptu zobrazení do účetnictví nástupnické společnosti až ke dni zápisu přeměny do obchodního rejstříku s účinky od rozhodného dne, pokud ten přechází den zápisu do obchodního rejstříku. Účetní předpisy zde odkazují na ustanovení zákona o přeměnách, aniž by došlo k podrobnějšímu výkladu a zdůraznění věcné podstaty procesů. Je zde návrat ke směřování přeměny s vkladem podniku či dokonce prodejem podniku, což bylo již dávno v předcházejících etapách překonáno. Klasifikace „nových účetních metod“ nemá systematická klasifikační hlediska.

Metoda zahajovací rozvahy je v dalších ustanoveních vyhlášky 500 prezentována jako účtování o převzetí jednotlivých položek aktiv, závazků, vlastního kapitálu z účetnictví zúčastněných společností nástupnickou společností ke dni zápisu do obchodního rejstříku s účinností od rozhodného dne.

Pokud rozhodný den předchází den zápisu do obchodního rejstříku, otevrou zúčastněné společnosti, tj. společnosti určené většinou k zániku, svá původní účetnictví a zaúčtují:

- případné přecenění majetku a závazků a
- rozdíly, které z přecenění vyplývají a ještě před nabytím právní účinnosti vykazují, sice už ne v konečné účetní závěrce, ale ve svém běžném účetnictví transakce jakoby na účet nástupnické společnosti.

K datu zápisu přeměny, při které většinou zanikají, odúčtují všechny transakce za období od rozhodného dne do dne zápisu (jakési jejich jednostranné předání nástupnické společnosti). Tzn., že právně zaniklá společnost ke dni svého zániku odúčtuje:

- veškerý majetek a závazky, který existoval k rozhodnému dni a přechází na nástupnickou společnost,
- přecenění majetku a závazků rozvahového dni pro ocenění a uznané k rozhodnému dni a rozdíly z toho vzniklé, tj. buď jen oceňovací rozdíly k nabytému majetku, pokud přecenění bylo provedeno podle bodu 1, § 24 odst. 3, písm. a) ZU nebo, oceňovací rozdíly z přecenění při přeměnách,
- pohyby majetku a závazků od rozvahového dne pro ocenění k rozhodnému dni a s nimi spojené cenové rozdíly úbytků majetku a závazků,
- a dále převede veškeré pohyby majetku, závazků, položek vlastního kapitálu, které nastaly po rozhodném dni do dne zániku zúčastněné společnosti nebo potvrzení sníženého majetku a závazků společnosti, která byla rozdělena odštěpením.

Nástupnická společnost přímo otevře své účetní knihy a vše zaúčtuje do jednoho běžného účetního období, tj. jak počáteční zůstatky aktiv, a pasiv k rozhodnému dni, přecenění, a všechny úpravy typu eliminací vzájemných aktiv a závazků nebo vzájemných majetkových účastí a odpovídajících položek vlastního kapitálu zúčastněných společností, úpravy struktury vlastního kapitálu podle ustanovení projektu a dále zaúčtuje operace od rozhodného dne do den zápisu nástupnické společnosti do obchodního rejstříku. Vše bude účtovat až ke dni zápisu zpětně k rozhodnému dni.

Zahajovací rozvaha nástupnické společnosti se bude jako souhrnná výchozí finanční situace nástupce ztrácet v účtování běžného účetního období. Ani zmínka o doložení předávaného stavu majetku k rozhodnému dni ověřeným a průkazným soupisem. To, že vazba konečná, potažmo řádná či mimořádná účetní závěrka zúčastněné společnosti a zahajovací rozvaha nástupnické společnosti je zásadní z hlediska věrohodně zobrazené výchozí finanční situace k rozhodnému dni, věrohodného a průkazného zobrazení vztahu vhodnosti a odůvodněnosti poměru výměny podílů společníků ze zúčastněné společnosti za podíly v nástupnické společnosti, se jaksi nebere v úvahu.

Novelizovaná ustanovení o rozhodném dni mají za důsledek různé varianty průběhu zachycení přeměny fúze, rozdělení nebo převodu jmění v účetnictví. Z toho vyplývá i požadavek sledování časového postupu pohybu majetku a závazků a jeho ocenění. K tomu účelu vyhláška 500 staví položky – účty vlastního kapitálu, na niž se má projevit přecenění na reálnou hodnotu, a to v § 14a:

Položka vlastního kapitálu **Oceňovací rozdíly z přecenění při přeměnách společnosti** má vykazovat rozdíly z přecenění majetku a závazků v účetnictví zanikající účetní jednotky nebo rozdělované odštěpením k tzv. rozvahovému dni pro ocenění. Tento den je chápán jako den určený ZPOSD. (Viz ustanovení o rozhodném dni, o dni sestavení konečné účetní závěrky, popř. poslední řádné nebo mimořádné účetní závěrky u přeshraničních přeměn). Lze tedy usuzovat, že v účetnictví zanikající společnosti se promítne přecenění podle aplikace § 24 odst. 3, písm. a), bod 1 nebo bod 2:

Bude-li to podle bodu 1, bude k dispozici jen celkové ocenění obchodního jmění, potažmo podniku znalcem, a to jako celku. Nebudou přeceněna jednotlivá aktiva a závazky zanikající společnosti. V účetnictví zanikající společnosti se tedy po otevření účetních knih proúčtuje: celkový rozdíl mezi faktickou nabývací cenou z pohledu nástupnické společnosti a nepřeceněných aktiv a závazků, a to:

$$\begin{array}{l} +,- \text{ oceňovací rozdíly} \\ \text{ k nabytému majetku} \end{array} \quad / \quad \begin{array}{l} +,- \text{ oceňovací rozdíly} \\ \text{ z přecenění při přeměnách} \end{array}$$

Pozn.: ze znění § 54 vyhlášky 500 lze vyvozovat, že ve vlastním kapitálu budou rozdíly mezi celkovou nabývací cenou obchodního jmění a rozdíly mezi účetními hodnotami jednotlivých položek obchodního jmění a jejich reálnými hodnotami zobrazené v hodnotě oceňovací rozdíly k nabytému majetku již obsaženy v jiných položkách vlastního kapitálu pro nástupnickou společnost.

Podle našeho názoru by měly být tyto hodnoty nejprve vykázány ve vlastním kapitálu v položce oceňovací rozdíly z přecenění při přeměnách a následně použity v souladu ustanovením struktury vlastního kapitálu v projektu.

V případě aplikace postupu podle bodu 2 zmíněného § 24, odst. 3, písm. a) dojde k přecenění jednotlivých aktiv a závazků zanikající společnosti a rozdíly se promítnou na účty – položky vlastního kapitálu a oceňovací rozdíly z přecenění při přeměnách a za předpokladu, že nebude určeno celkové ocenění obchodního jmění jako ocenění podniku nebo jeho části, tak účtovací předpis bude:

$$\begin{array}{l} +,- \text{ jednotlivé položky aktiv} \end{array} \quad \begin{array}{l} / \text{ } -,+ \text{ jednotlivé položky závazků} \\ / \text{ } +,- \text{ oceňovací rozdíly} \\ \text{ z přecenění při přeměnách} \end{array}$$

Pokud by v rámci znaleckého ocenění byla určena celková hodnota obchodního jmění jako ocenění podniku nebo jeho části a znalecká ocenění jednotlivých položek majetku a závazků, byla by oceňovací rovnice a z ní plynoucí postup účtování tento:

$$\begin{array}{lcl} +,- \text{ jednotlivé položky aktiv} & / & -,+ \text{ jednotlivé položky závazků} \\ +,- \text{ goodwill} & / & +,- \text{ oceňovací rozdíly} \\ & & \text{z přecenění při přeměnách} \end{array}$$

Poznámka: S touto variantou zřejmě ustanovení vyhlášky 500 nepočítá, protože o uznání goodwillu v účetnictví zúčastněné společnosti k rozhodnému dni se vůbec nezmiňuje, s výjimkou § 6, odst. 3, písm. d) vyhlášky 500.

Položka vlastního kapitálu **Rozdíly z přeměn společnosti** má zobrazit rozdíly vzniklé eliminací vzájemných pohledávek a závazků zúčastněných společností, popř. vylučovaných aktiv a pasiv, která se v souladu s vyhláškou 500 a ZU nevykazují. Tyto operace přicházejí v úvahu u spojování, tj. u fúzí, popř. převodu jmění na společníka. Vyjadřují ale již operaci jménem nástupnické společnosti a tuto operaci lze vykázat jen situaci, že by sama měla současně např. pohledávku a závazek vůči druhé nebo jiné zúčastněné společnosti. Nemůže dělat celkovou eliminaci z pohledu celé nástupnické společnosti, ledaže by na tomto účtu měla jen eliminaci své pohledávky nebo svého závazku, o kterém ví, že v nástupnické společnosti bude započítán – eliminován: Např. eliminace pohledávky vůči druhé zúčastněné společnosti:

$$\text{Rozdíly z přeměn společnosti} \quad / \quad \text{Pohledávka určená k eliminaci}$$

Pokud by zúčastněná společnost měla jak pohledávku, tak závazek, mohla by účtovat:

$$\begin{array}{lcl} \text{Rozdíly z přeměn společnosti} & / & \text{Pohledávka určená k eliminaci} \\ \text{Závazky určené k eliminaci} & / & \text{Rozdíly z přeměn společnosti} \end{array}$$

Naskytá se otázka, proč když zúčastněné společnosti uvažují o např. fúzi, proč se předem nedohodnou na standardním zápočtu. Asi proto, že by šlo fakticky o konečné účtování, které je ale z pohledu právní účinnosti fúze jen podmíněnou operací. Pokud by nedošlo k zápisu fúze do obchodního rejstříku, tj. přeměna by nenabyla právní účinnosti, tak veškeré účtování na účet nástupnické společnosti by původně zúčastněná společnost musela ve svém účetnictví zrušit.

Položka vlastního kapitálu **Rozdíly z ocenění při přeměnách společnosti** má sloužit k vykázání rozdílů v ocenění u majetku a závazků, které byly přeceněny k rozvahovému dni pro ocenění a do data rozhodného dne došlo k jejich úbytkům. Protože při ocenění majetku a závazků k rozvahovému dni pro ocenění, který by byl odlišný od rozhodného dne, resp. by nebyl oceněním ke dni, který předchází rozhodný den ve 24:00:00, tak by původně zúčtované přecenění do položky oceňovací rozdíly při přecenění při přeměnách bylo přeúčtováno u úbytků původně přeceněných aktiv a závazků. Jde o postup vztažený k situaci popsané u položky oceňovací rozdíly z přecenění při přeměnách s využitím bodu 2 § 24, odst. 3, písm. a).

$$\begin{array}{lcl} \text{Oceňovací rozdíly při přeměnách} & / & \text{Rozdíl z ocenění při přeměnách} \\ (\text{úbytek přeceněných závazků}) & & \text{společnosti} \\ \text{Rozdíl z ocenění při přeměnách} & / & \text{Oceňovací rozdíly při} \\ \text{společnosti} & & \text{přeměnách (úbytek přeceněných} \\ & & \text{aktiv)} \end{array}$$

V případě, že byl k rozvahovému dni pro ocenění aplikován bod 1, uvedeného paragrafu, tak se o Rozdílu z ocenění při přeměnách neúčtuje. Důvodem je skutečnost, že nebyly přeceněny jednotlivé položky majetku a závazků.

Vyhláška 500 v § 54 předpokládá, že může dojít v období od rozvahového dne pro ocenění k rozhodnému dni ke změně celkového ocenění podniku zanikající společnosti a o této změně má být účtováno, a to úpravou aktivní položky oceňovací rozdíly k nabytému majetku souvztažně s položkou Rozdíly z ocenění při přeměnách společností.

+,- oceňovací rozdíly k nabytému majetku	/ -,+ rozdíly z ocenění při přeměnách společností
---	--

nebo

-,+ rozdíly z ocenění při přeměnách společností	/ -,+ oceňovací rozdíly k nabytému majetku
--	---

Rozšířením práva volby rozhodného dne při přeměnách fúzí, rozdělení nebo převodu jmění se nadměrně zvýšil počet variant časového harmonogramu průběhu přeměn a zvýšily se nároky na zobrazení v účetnictví. Účetní zobrazení se velmi zkomplikovalo a v mnoha směrech se stalo nepřehledným. K nepřehlednosti účetního zobrazení přispěla i představa, že všechno v účetnictví přeměn bude průkazné, když o všem bude účtováno jednotlivými účetními zápisy.

Přitom zahrnutí např. konsolidovaného pohledu, tj. pohledu nástupnické společnosti do účetnictví zúčastněné společnosti, tj. zanikající nebo odstěpením rozdělované společnosti je náročné pro pochopení. Odstupňování zobrazení přecenění k rozvahovému dni pro ocenění, k časově vzdálenému rozhodnému dni přeměny a zobrazení rozdílu z ocenění z titulu pohybu, zejména úbytků majetku a závazků účetní zobrazení značně znepráhledňuje a tím nechtíc vytváří podmínky pro vznik chyb, ale k možnosti manipulací s účetními informacemi. Použité názvy rozvahových položek, zejména ve vlastním kapitálu (oceňovací rozdíly z přecenění při přeměnách, Rozdíly z přeměn, Rozdíly z ocenění při přeměnách společností) předepsané v těchto souvislostech jsou špatně rozlišitelné, zejména na začátku aplikace stanovených předpisů.

Účtování o zahajovací rozvaze a neoddělení zahajovací rozvahy od běžného účtování hospodaření nástupnické společnosti od rozhodného dne je velmi zavádějící. Zcela se ztrácí hlavní finanční informace, tj. finanční situace zúčastněných společností a nástupnické společnosti k rozhodnému dni, z níž musí být patrné, že provedená přeměna je z hlediska společníků spravedlivá, a že nedochází případně k poškození minoritních společníků a zprostředkovaně i věřitelů, dlužníků, zaměstnanců apod. Možná, že tento přístup je mimovolným důsledkem neodlišování přeměn, které jsou skutečnou „koupí“ a přeměn, které jsou pouhými reorganizacemi.

Zanikající společnosti při přeměně by měly být ke dni zániku vykazovat svou finanční situaci také, odúčtováním všech položek aktiv a pasiv se informace zamlží v účetních případech pro odúčtování.

Z hlediska celkového vývoje se v současné době jeví poslední obchodněprávní a účetní regulace přeměn jako příliš složitá, nepřehledná a vytvářející podmínky pro zneužití, i když duševní tvůrci obchodní i účetní úpravy své návrhy viděli jinak. Za účelem zvýšení konkurenceschopnosti prosazovali novelu, která vede ke zvýšení práva volby právního i

účetního řešení a upřednostňovali účetní řešení primárně na bázi účtování jednotlivých účetních případů (viz Skálová, 2010, s. 156-159).

Je otázkou, zda v zájmu zvýšení konkurence schopnosti podniků zúčastněných společností a průkaznosti účetnictví chápáné na bázi účtování jednotlivých účetních případů i při komplexních transakcích, k nimž přeměny patří, nebude dosaženo právě opaku. Přeměny mají totiž na rozdíl od prodejů a vkladů podniků a kapitálových akvizic podstatnou specifickou zvláštnost – při přeměnách společnosti zanikají a vznikají a pro stanovení poměru výměny podílů je rozhodující prokázání celkové finanční situace zúčastněných společností.

Závěr

Pokud vnímáme přeměny obchodních společností a družstev (s výjimkou změny právní formy a přemístění společnosti) jako transakce spojování, rozdělování či kombinace obou jako transakci s podniky a současně jako transakce s podíly společníků, musíme uznat, že velmi významnou roli zde hrají souhrnné informace o finanční situaci zúčastněných společností a tím i o hodnotové váze podílů společníků zúčastněných společností. Aby transakce přeměn mohly vést k očekávaným efektům v hospodaření a ve finančním řízení nástupnických společností a jejich podniků, musí uvedené transakce probíhat „férově“ musí být ve vztahu k dotčeným podnikům i jejich vlastníkům spravedlivé. Potřebnou míru spravedlnosti mohou zajistit věrohodné a průkazné finanční informace z účetních závěrek zúčastněných společností a odpovídající proces konsolidace nebo dekonsolidace výchozích účetní závěrek (konečných, řádných či mimořádných) do návrhu zahajovací rozvahy nástupnické společnosti a spravedlivému určení poměru výměny podílů společníkům ze zanikajících společností za podíly do společnosti nástupnické. V případech, kdy přeměny obchodních společností jsou pouze reorganizací, nelze aplikovat koncept koupě podniku, ale případná přeměna je pouze dohodou o spojení nebo rozdělení podniku při zachování původní vlastnické struktury. Je třeba uznat odlišnost podstaty přeměny na bázi koupě a přeměny – reorganizace a odlišit specifika pro jejich obchodněprávní i účetní řešení. Toho může být dosaženo jednoduchou a průhlednou obchodněprávní úpravou na bázi jednotných věcně odpovídajících účetních metod. Přitom obchodně právní úprava např. uznáním možnosti rozhodný den = den zápisu do obchodního rejstříku mimoděk podmínky pro odlišení reorganizací umožňuje. Účetní regulace pro poslední etapu vývoje jeví jako složitá, nepřehledná, s velkým právem volby, těsně až křečovitě vázaná na obchodněprávní úpravu. Za této situace dosažení skutečně věrného zobrazení může být velmi pracné. Rozkládáním finančních souhrnných informací z účetních závěrek především na účtování jednotlivých účetních případů i v případě zániku společností bez likvidace a zejména v případě sestavování zahajovací rozvahy nástupnické společnosti vede k zastření nejdůležitějšího, tj. souhrnného pohledu na vazby mezi vstupními účetními závěrkami a zahajovací rozvahou a na vazby mezi podíly v zúčastněných společnostech a ve společnostech nástupnických. Z tohoto hlediska je poslední vývojová etapa zejména účetního řešení přeměn obchodních společností a družstev velmi problematická.

Literatura:

- [1] IASB (2010): *International Financial Reporting Standards*. London, International Accounting Standards Committee Foundation, 2010.
- [2] Pelák, J. (2006): *Podnikové kombinace: fikce koupě a fikce poolu. Disertační práce*. Praha, Vysoká škola ekonomická, 2006.

- [3] Skálová, J. (2010): *Účetní, daňové a právní aspekty přeshraničních fúzí v Evropské unii. Disertační práce.* Praha, Vysoká škola ekonomická, 2006.
- [4] Vomáčková, H. (2002): *Účetnictví akvizicí, fúzí a jiných vlastnických transakcí.* Praha, Polygon, 2002.
- [5] Vomáčková, H. (2005): *Účetnictví akvizicí, fúzí a jiných vlastnických transakcí.* Praha, BOVA Polygon, 2005.
- [6] Vomáčková, H. (2009): *Účetnictví akvizicí, fúzí a jiných vlastnických transakcí.* Praha, BOVA Polygon, 2009.

Vývoj účetního řešení přeměn obchodních společností a družstev za posledních dvacet let

Hana Vomáčková

ABSTRAKT

Účetní a obchodněprávní úprava pro přeměny obchodních společností v posledních dvaceti letech vykristalizovala zatím do pěti vývojových etap. Analýzou a srovnáním použitých právních a účetních konceptů můžeme konstatovat, že poslední etapa se vyznačuje rozsáhlým právem volby z hlediska obchodní regulace. Hlavním, pokračujícím problémem právního konceptu je, že neodlišuje přeměny, při nichž se v nástupnické společnosti vytváří nová vlastnická struktura, která vede k tomu, že nástupnická společnost je z věcného hlediska novým vlastníkem – nabyvatelem od přeměn, při nichž nová vlastnická struktura nevzniká, tj. které jsou pouhou věcnou reorganizací při zachování původní vlastnické struktury. Zatímco právní a účetní regulace až do 4. etapy řešila přeměny obecně jako koupi, tak obchodně právní i účetní regulace v 5. etapě nabízí řešení hlavně pro přeměny typu reorganizací. V podstatě pátá etapa rozsáhlým právem volby dává prostor pro oba věcné koncepty. Preference zobrazení na bázi jednotlivých účetních případů u zúčastněných společností a zejména pak při neobvyklém způsobu obsaženém v tzv. metodě zahajovací rozvahy vede k potlačení informační vazby souhrnných účetních informací z účetních závěrek na vstupu do přeměny a souhrnné účetní informace v podobě zahajovací rozvahy nástupnické společnosti.

Klíčová slova: Přeměna; Akvizice; Reorganizace; Metoda koupě; Metoda akvizice.

The Development of Accounting Solutions for Transformations of Business Companies and Cooperatives over the Last Twenty Years

ABSTRACT

Accounting and business regulation for the transformation of commercial companies over the last twenty years has crystallized into five developmental stages. By analyzing and comparing the legal and accounting concepts, we can say that the last stage is characterized by an extensive choice of laws in terms of business regulation. The major, on-going problem of the legal concept is that it does not differentiate transformations involving the creation of a new ownership structure within a legal successor, where the legal successor is materially a new owner – acquirer, from those transformations in which a new structure does not arise, i.e., those that represent merely a restructuring while maintaining the original ownership structure. While the legal and accounting regulations up to the fourth stage generally addressed transformations as purchases, business and accounting regulations in the fifth stage provides solutions mainly for transformation type restructuring. Highlighting postings based on the individual accounting transactions of the companies involved, especially if the unusual, so-called opening balance sheet method is applied, leads to a suppression of information links between the summary financial information from the financial statements prepared at the entry into the transformation and the summarized financial information in the form of an opening balance sheet of the legal successor.

Key words: Merger; Acquisition; Reorganization; Purchase method; Acquisition method.

JEL classification: M41.